

ХРОНІКИ**НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «СЛОВНИКОВА СПРАВА В УКРАЇНІ:
МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ» (ДО 100-РІЧЧЯ ПУБЛІКАЦІЇ
«СЛОВАРЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» ЗА РЕД. БОРИСА ГРІНЧЕНКА)**

© Ірина Самойлова, 2007

к. філол. н., Інститут української мови НАНУ (Київ)

8 листопада 2007 р. в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулася наукова конференція «Словникова справа в Україні: минуле, сучасне, майбутнє» (до 100-річчя публікації «Словаря української мови» за ред. Бориса Грінченка). Підготували і провели конференцію, присвячену 100-літньому ювілею від часу видання «Словаря української мови» (1907–1909 роки, Київ), викладачі й науковці Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Інституту української мови НАН України. Близько 85 дослідників з різних навчальних і наукових установ України зголосилися взяти участь у науковому зібранні.

Із вітальним словом до учасників конференції звернувся директор Інституту філології, д.філол.н., проф. Г.Ф.Семенюк. На пленарному засіданні заслухано 6 доповідей, які були присвячені як «Словарю української мови» і постаті самого Бориса Грінченка, так і розвиткові словництва й, ширше, мовній ситуації в Україні. Д.філол.н., проф. Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка О. Д. П о н о м а р і в у доповіді «Лексикографічні засади Бориса Грінченка і мовна ситуація в сучасній Україні» зауважив, що за сто років, які минули з часу виходу Грінченкового словника, «відбулося чимало змін у лексичному складі нашої мови, проте ця праця досі лишається мірилом українськості багатьох слів, якими користуємося». Доповідач навів як приклади низку лексем, зупинився на фонетичних і граматичних засадах «Словаря української мови», на які сьогодні варто спиратися, щоб повернути українській мові її рідний правопис. Учений привернув увагу до сучасної мовної ситуації в південних та східних областях України. Підсумовуючи, професор наголосив на тому, що українці повинні бути європейцями, які, володіючи принаймні однією чужою мовою, скрізь тримаються своєї національної мови.

У доповіді д.філол.н., проф. Національного університету «Києво-Могилянська академія» Л. Т. М а с е н к о «Збереження традицій у контексті протидії мовно-культурній асиміляції» йшлося про шляхи забезпечення на сучасному етапі того завдання, яке свого часу виконував «Словарь української

мови» за ред. Бориса Грінченка – завдання об'єднання української нації. Побудова національної держави, в якій головним чинником консолідації населення виступає національна мова, – це вибір європейського шляху політичного розвитку. Україна впевнено, хоч і повільно просувається по цьому шляху. Доповідачка відзначила, що не можна недооцінювати загроз суверенітету й цілісності держави, пов'язаних з відсутністю дієвої мовної політики. У виступі наведено низку фактів дискримінації української мови й культури в засобах масової інформації Донбасу та Криму. У підсумковій частині доповіді наголошено на нагальній потребі впровадження контролю за виконанням 10-ої статті Конституції України на всій території, а також заходів, спрямованих на підтримку української культури і захист національного інформаційно-культурного простору.

Д.філол.н., науковець Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України Б.М. А ж н ю к у доповіді «Ефективність як критерій мовної політики» відзначив, що «Словарь української мови» за ред. Бориса Грінченка був ранньою спробою мовної політики з боку української спільноти. Учений докладно зупинився на мовній політиці сьогодення, сформулювавши у вигляді 12 тез ті ефективні дії, до яких, на його погляд, треба вдатися з метою поліпшення мовної ситуації. Зокрема, теза 1 – мовну політику має здійснювати насамперед держава, спираючись при цьому на громадськість; теза 5 – слід визначити пріоритетні сфери, на які будуть спрямовані основні організаційні зусилля й кошти (на думку доповідача, першочергової уваги потребують ЗМІ, система освіти, масова культура і шоу-бізнес та український сегмент Інтернету); теза 12 – з метою максимального уніфікування правопису та слововживання потрібно прийняти остаточну редакцію Українського правопису й запропонувати механізм його впровадження, але запровадити цей механізм зможе тільки державна влада.

Д.філол.н., проф. Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка А.К. М о й с і є н к о в доповіді «Це пишний яр, а не сумне провалля», говорячи про значення «Словаря української мови» для суспільства, зауважив, що взяті до назви доповіді слова М.Т. Рильського можуть слугувати своєрідною перифразою до цього словника. Доповідач згадав відомих діячів української науки й культури, тих, що співпрацювали з журналом «Кіевская Старина», які добирали матеріали до цієї праці. Підкреслив запроваджені Б.Грінченком нормалізаторські тенденції, на які звертали увагу чимало дослідників. Учений зупинився на окремих пам'ятках староукраїнської та української лексикографії кінця 18 – початку 20 ст., зокрема на словниках Лаврентія Зизанія, Памви Беринди, Є.Тимченка. Доповідач навів приклади, як видатні майстри М.Т. Рильський, О.Т. Гончар працювали над мовою своїх творів, спогади Б. Антоненка-Давидовича, який завжди під час роботи над словом зв'язався зі словничком.

К.філол.н., доц., заступник директора Інституту української мови НАН України І.С. Г н а т ю к у доповіді «Сучасний стан і перспективи українського академічного словникарства» наголосила на значенні «Словаря української мови» за ред. Бориса Грінченка для подальшого розвитку української тлумачної і перекладної лексикографії. Відома праця є українсько-російським словником з елементами тлумачного. Доповідачка докладно висвітлила словникову роботу, яку проводять співробітники Інституту української мови, адже кожен науковий підрозділ одним із результатів своїх досліджень вбачає публікацію певного словника.

К.філол.н., доц. Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка В.Д. Р а д ч у к свою доповідь «Феномен словника іншомовних слів» присвятив проблемам укладання словників іншомовних слів і етимологічних словників в Україні та інших країнах.

Доповіді, які були виголошені на засіданнях 4 секцій, можна об'єднати за такими тематичними групами.

«Словарю української мови» і постаті Бориса Грінченка присвятили свої розвідки к.філол.н., докторант Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Т.П. В і л ь ч и н с ь к а «Сакральна лексика у “Словарі української мови” за редакцією Б.Грінченка», к.філол.н., науковець Інституту української мови В.О. Б а л о г «Система посилян у “Словарі української мови” за ред. Бориса Грінченка (1907–

1909 рр.)», к.філол.н., к.філол.н., доц. Ужгородського національного університету Б.К. Г а л а с «Риси упорядницького і редакторського стилю Б.Грінченка як лексикографа», к.філол.н., доц. Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Л.П. Г н а т ю к «“Словарь української мови” за ред. Бориса Грінченка як джерело вивчення мовної свідомості українця 19 століття», к.філол.н., доц. Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка М.В. К р а в ч е н к о «Роль “Словаря української мови” за ред. Бориса Грінченка у становленні норм української літературної мови», к.філол.н., науковець Інституту української мови І.А. С а м о й л о в а «“Словарь української мови” за ред. Бориса Грінченка і журнал “Кіевская Старина”», к.філол.н., науковець Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні О. І. С к о п н е н к о «“Словарь української мови” за ред. Б. Грінченка на тлі білоруської лексикографічної практики кінця ХІХ–початку ХХ ст.», к.філол.н., доц. Чернівецького національного університету імені Ю.Федьковича Л. О. Т к а ч «Архаїчна лексика у “Словарі української мови” за ред. Бориса Грінченка у зіставленні зі “Словником української мови” в 11 томах», к.філол.н., науковець Інституту української мови Т. О. Ф е д о р е н к о «“Словарь української мови” за ред. Бориса Грінченка як база для українських словників», к.філол.н., доц. Національного авіаційного університету

С. А. Я р е м е н к о «Лінгвістичні погляди Бориса Грінченка», асп. Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці П Є. Б. Б а р а н ь «Гунгаризми у “Словарі української мови” (1907–1909 pp.) за ред. Бориса Грінченка».

Найчисельнішу тематичну групу становили доповіді, присвячені питанням створення словників різного типу, їхнім засадничим принципам, структурі. Це, зокрема, доповіді: д.філол.н., проф., науковця Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Н. Ф. К л и м е н к о «Українсько-грецька лексикографія: досвід і перспективи», д.філол.н., проф., науковця Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Є. А. К а р п і л о в с ь к о ї «Концепція укладання “Словника нової української лексики”», к.філол.н., докторанта Волинського національного університету імені Лесі Українки

Н. О. Д а н и л ю к «Словники мови фольклору: стан і перспективи», к.філол.н., доц. Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Н. Я. Д з ю б и ш и н о ї-М е л ь н и к «Проблема відображення мовної картини світу в сучасних словниках», к.філол.н., доц. Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Л. О. К р а в ч е н к о «До питання укладання регіональних словників сучасних українських прізвищ», к.філол.н., науковця Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Л. П. К и с л ю к «Проблеми лексикографічного опрацювання нової іншомовної лексики», к.філол.н., науковця Інституту української мови Л. В. М о в ч у н «Засади української римографії», к.філол.н., к.філол.н., доц. Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна А. М. Н е л ю б и «Деякі особливості в укладанні новітніх українських словників», к.філол.н., доц. Волинського державного університету імені Лесі Українки В. Ф. С т а р к о «”Російсько-український словник” (1924–1928) та українське академічне словникарство», к.філол.н., науковця Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Н. В. Х о б з е й «Діалектна лексикографія сьогодні», к.філол.н., доц. Уманського державного педагогічного університету імені П. Г. Тичини

Н. А. Ц и м б а л «Мотиваційний словник як лексикографічний тип», к.філол.н., доц. Волинського державного університету імені Лесі Українки В. Ф. С т а р к о і магістранта цього університету Н. В. С т а р к о «Англійсько-український словник прислів'їв: досвід і проблеми укладання», асп. Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка О. М. В і к т о р і н о ї «Порівняльна характеристика регіональних діалектних словників народної медичної термінології (на матеріалі Кіровоградщини і Полісся)», асп. Національного університету «Києво-Могилянська академія» К. С. Г о р и с л а в е ц ь «Проблема структуризації словника іншомовних слів», асп. Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка М. Л а н г е н б а х «Електронний словник сполучуваності іменників

української мови: основні засади та методика укладання», асп. Інституту української мови І.В. Мейзерської «До проблеми значення первинних прийменників та принципів їх лексикографування», асп. Уманського державного педагогічного університету імені П.Г. Тичини Г.В. Осіпчук «Словник мови письменника», викл. Національного університету «Києво-Могилянська академія» О.В. Калинівської «Проблема лексикографічного опису ідеологічно забарвленої лексики», заст. начальника управління економіки Одеської міської ради С.М. Єрмошкіна «Ромський тезаурус», учителя школи № 108 м. Харкова М.Ф. Побеляна «Філологічний словник шкільного типу».

У кількох доповідях порушено власне термінологічні проблеми: д.філол.н., проф. Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Т.Р. Кияка «Засади укладання багатомовних тлумачних термінологічних словників», к.філол.н., науковця Інституту української мови Л.О. Симоненко «Термінологічна лексикографія кінця ХХ – початку ХХІ століття», к.філол.н., доц. Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Л.Г. Боярової «Словникова кодифікація і термінологічна норма (90-ті роки ХХ – поч. ХХІ століття)», к.філол.н., докторанта Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка М.М. Торчинської «Словник української ономастичної термінології (засади, структура, коментарі)», м.н.с. Українського мовно-інформаційного фонду НАН України Н.В.Стратулат «Нові терміни в “Словнику української мови” в 20 томах».

Певні лінгвальні аспекти з огляду на лексикографічну діяльність розглянули у своїх доповідях д.філол.н., проф., науковець Інституту української мови П.С. Вовк «Звукова будова слова», к.філол.н., проф. Волинського державного університету імені Лесі Українки М.В. Жукова «Про один випадок нетипової мотивації: «Стою, мов при чмелений...», к.філол.н., науковець Інституту української мови Г.В. Воронич «Український правопис як відображення української ментальності», к.філол.н., доц. Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Григорія Сковороди М.І. Навальна «Жаргонізм в мові української преси», асп. Інституту української мови С.М. Лутавва «Лексика на позначення місця і простору в українській мові».

На окремій секції заслухано доповіді, присвячені видатним особистостям і їхнім напрацюванням у галузі лексикографії: к.філол.н., науковця Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України

О.В. Кривицької «Особливості лексикографічної практики Івана Верхратського», к.філол.н., викл. Львівського національного університету імені Івана Франка В.Р. Савчин «Внесок Миколи Лукаша в розвиток української лексикографії», к.філол.н., науковця Інституту мовознавства

ім. О.О. Потебні О.І. Скопненка і к.філол.н., науковця Інституту української мови Т.В. Цимбалюк-Скопненко «Погляди М.Лукаша на лексикографічну практику його доби», к.філол.н., науковця Інституту української мови О.М. Тищенко «Лексикографічний досвід В.Флері в контексті його сурдопедагогічної діяльності», науковця Інституту української мови Н.Є. Лозової «Сергій Іванович Головащук як лексиколог і лексикограф», науковця Інституту української мови І.А. Прядко «Лексикографічна діяльність Ярослава Богдана Рудницького», асп. Національного університету «Києво-Могилянська академія» Н.С. Трач «Словники правничої термінології в Галичині II половини XIX – початку XX століття».

У декількох доповідях об'єктом розгляду стала фразеологія та фразеографія: к.філол.н., науковця Інституту української мови

Н.М. Неровні «З історії української фразеології і фразеографії та їх сучасні проблеми», асп. Інституту української мови М. Щипської «Фразеологізми, не зафіксовані фразеологічними словниками», асистента Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка Н.В. Ковальової «сучасні проблеми фразеологічної ідеографії (на матеріалі тематичної мікро групи народних фразеологізмів на позначення простору й часу)».

На підсумковому пленарному засіданні учасники конференції підтвердили теоретичну й практичну цінність виголошених доповідей та ухвалили опублікувати їх у вигляді збірника наукових праць.